

การศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้าง “พระพุทธรูปสิริเกศมงคล”
(พระพุทธรูปไสยาสน์วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง) อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ
A Study of history and beliefs in creation "Phra Buddha Siriket Mongkhon"
(Reclining Buddha, Wat Chiang E Si Mongkhon Wararam Phra Aram Luang),
Mueang District, Sisaket Province

ธัญพงศ์ สารรัตน์^{1*} พงษ์พัฒน์ ประทุมมา² สุจินดา รูปสิงห์³ ไพศาล หวนคณิง⁴
E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้าง “พระพุทธรูปสิริเกศมงคล” หรือพระพุทธรูปไสยาสน์วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธรูปสิริเกศมงคลถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ.2518 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2520 ในสมัยที่พระเกษมศรีลาจารย์ (หนู อุตสาโร) เป็นเจ้าอาวาส พระพุทธรูปสิริเกศมงคลสร้างขึ้นเพื่อแสดงพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานตามมหาปรินิพพานสูตร ลักษณะบรรทมตะแคงขวา (สีหไสยา) หลับพระเนตรทั้งสองข้างพระบาทซ้ายทับซ้อนพระบาทขวา หันพระเศียรไปทางทิศตะวันตก มีภาพเขียนพระภิกษุสาวกและพุทธศาสนิกชนนั่งประนมมือแสดงความอาลัยอยู่เบื้องหลัง เชื่อกันว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงมีพระสรีระสูง 18 ศอก ซึ่งการสร้างพุทธปฏิมาขนาดใหญ่คงอยู่ในกรอบแห่งความเชื่อเรื่องพระสรีระเท่าองค์พระพุทธรูปเจ้าเมื่อยังมีพระชนม์ชีพอยู่ และคติการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์นี้น่าจะสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้าตามแบบพระนอนรุ่นแรกๆ ที่พบในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ ซึ่งถือเป็นการสร้างตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพานตามพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งและเป็นพุทธประวัติตอนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ พระพุทธรูปสิริเกศมงคล

Abstract

This article explores the history and beliefs of creation. "Phra Buddha Siriket Mongkhon" Reclining Buddha, Wat Chiang E Si Mongkhon Wararam Phra Aram Luang, Mueang District, Sisaket Province The study found that Phra Buddha Siriket Mongkhon or this reclining Buddha image was built in 1975 and completed in 1977 during the period when Phra Kasetsilachan (Nu Utsaho) was the abbot. The reclining Buddha image was built to show the history of the Buddha when the Lord Buddha passed away according to the Mahaparinirvana Sutra. Lie on the right side (Siha Saiya), sleeping on both sides, the left foot overlaps the right foot. turned his head to the west There are paintings of monks and Buddhist monks sitting together in the background to express their condolences. It is believed that the Buddha's body was 18 cubits tall. which the creation of a large Buddha statue remained within the framework of beliefs about the body as the Lord Buddha when he was still alive And the motto of creating this reclining Buddha image should be built according to one of the Buddha's biographies of the Lord Buddha, according to the early model of the reclining Buddha image. found in Indian art of the Gandhara period. This is considered to be built according to the motto of the Buddha image in the posture of nirvana according to one of the important chapters of the Buddha's biography and the last chapter of the Buddha's biography. Which the Buddha image is similar to the Buddha image at Ban Sang Ruang Temple Wat Pa Tham Phueng Sisaket Province and Wat Burapha Phiram Roi Et Province.

Keywords: reclining Buddha, Wat Chiang E Si Mongkhon Wararam Phra Aram Luang, history, beliefs, Phra Buddha Siriket Mongkhon

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

² ครู หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนบ้านหนองจิก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 4

³ ครู คศ.1 โรงเรียนวัดบ้านตาเสา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 2

⁴ ครู โรงเรียนปรังคบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร

ความเป็นมาของปัญหา

ดินแดนศรีสะเกษเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญมานาน โดยรับรู้ได้จากงานศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา ทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ปฏิมารูป และจิตรกรรม ปราสาทหินบางส่วนในอาณาบริเวณพื้นที่ถึงแม้จะถูกทิ้งร้างไป แต่ก็เป็นเครื่องยืนยันถึงแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้พระพุทธรูปอีกหลายองค์ตามวัดต่างๆ ก็แสดงถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาในศรีสะเกษในอดีตด้วยเช่นกัน ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวศรีสะเกษมีศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้สร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจำนวนมาก

อาณาบริเวณบ้านเมืองศรีสะเกษปรากฏหลักฐานการนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยเขมรก่อนเมืองพระนคร จนถึงเขมรสมัยเมืองพระนครในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ควบคู่กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ระยะแรกพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายมหายานได้รับการนับถือควบคู่กัน ต่อมานิกายมหายานได้รับการนับถือมากกว่าโดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 – 1761) ที่พระพุทธศาสนาได้รับความนิยมเหนือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นครั้งแรก (วรรณิกา สุนตา, 2547, พระหล่อ พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา, 2553 และ พระพุทธรูปและเทวรูป ศิลปะทวารวดี ศิลปะทักขิณ และศิลปะร่วมแบบเขมร, 2555) ทำให้อิทธิพลดังกล่าวขยายเข้ามาในพื้นที่ของบ้านเมืองศรีสะเกษในอดีตในรูปแบบของอโรคยศาล เช่นที่ปราสาททามจาน และปราสาทบ้านสมอ ซึ่งพระองค์ได้ทรงถวายหมู่บ้านแก่ศาสนาและให้มีการสร้างวัดขึ้น อิทธิพลของพระพุทธศาสนาทั้งคัมภีร์ คติความเชื่อ ตลอดจนอิทธิพลทางศิลปกรรมคงจะค่อยๆ มีผลต่อวิถีชีวิตชาวศรีสะเกษรวมถึงงานศิลปกรรมในที่สุด โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่เป็นสัญลักษณ์ทางปรัชญาเป็นเครื่องหมายของความเคารพบูชา แต่ก็เป็นงานศิลปะ เป็นประติมากรรมที่ต้องถ่ายทอดจากสถานะที่เป็นนามธรรมสู่รูปธรรม เพื่อการสัมผัสได้ของศรัทธาพุทธศาสนิกชน เพราะประเพณีการสร้างพระนั้น มีพื้นฐานมาจากความเชื่อและความศรัทธาเลื่อมใสในพระสัมมาพุทธเจ้าสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน รวมถึงมีการสร้างวัดขึ้นใหม่อีกหลายแห่งในสมัยต่อมา โดยเฉพาะภายหลังการยกฐานะจากบ้านเป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์

วัดในเขตพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษปรากฏหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระนอนไม่มากนัก พระพุทธรูปไสยาสน์องค์สำคัญและมีขนาดมหึมา ได้แก่ พระเจ้าอินทพานหรือพระพุทธรูปปางถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่วัดบ้านสร้างเรือง จะแสดงปางหลากหลายที่เป็นคำไทยที่ใช้เรียกพระพุทธรูปที่แสดงอิริยาบถของพุทธประวัติตอนต่างๆ ได้แก่ ปางนอนหงายขณะถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ มีลวดลายมงคล 108 ประการที่ฝ่าพระบาท พระพุทธรูปไสยาสน์ที่สำคัญอีกองค์หนึ่งคือ พระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าถ้ำผึ้ง อำเภอกุสุมาลย์ อยู่ใต้โขดหินทรายธรรมชาติ องค์พระพุทธรูปไสยาสน์มีขนาดความยาว 10 เมตร สูง 3 เมตร พุทธอิริยาบถบรรทมตะแคงซ้าย พระกรซ้ายวางรองรับพระเศียร เช่นเดียวกับพระพุทธรูปปางปรีพพานวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง เป็นพระพุทธรูปปางปรีพพาน ดังปรากฏในพุทธประวัติเรื่องการบรรทมอนุฐานไสยา (การนอนโดยไม่ลุกขึ้น) ในมหาปรีพพานสูตร ที่มณีทาย (ฉนัย โขโยธา, 2540 และ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2532) และมีพุทธลักษณะและลวดลายจิ๋วคล้ายกับพระยืนที่วัดบูรพาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งในการศึกษาค้นคว้านี้จึงต้องการศึกษาเพื่อรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลที่น่าจะมีประโยชน์ในแง่ของการอนุรักษ์และรักษาสภาพดั้งเดิมไว้ เนื่องจากวัดนี้ยังขาดผู้ศึกษาจึงเป็นการสมควรที่จะศึกษาเพื่อรักษาหลักฐานทางศิลปกรรมไว้และให้ผู้สนใจในเรื่องคติพระพุทธรูปนอนได้ศึกษาต่อยอดต่อไป และอาจเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องพระพุทธรูปไสยาสน์ที่ประดิษฐานภายในวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง พบว่าไม่มีผู้ศึกษา เนื่องจากยังไม่มีผู้รู้จักและพบเห็นมากนัก และการประชาสัมพันธ์ยังเผยแพร่อยู่ในวงจำกัด แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในวัดแห่งนี้ที่กล่าวถึงองค์พระพุทธรูปไสยาสน์น้อยอยู่บ้าง เช่นงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2562) เรื่อง “ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในวัดเจียงอีศรีมิ่งคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” งานของสาลี ศรีปัญญา (2544) เรื่อง “รวมศาสนสถานโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ” ที่ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานภายในวัด และงานศึกษาเรื่องพระพุทธรูปไสยาสน์ในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดศรีสะเกษ เช่นงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ (2562) “พระเจ้าอินทพานและลวดลายมงคล 108 ประการที่ฝ่าพระบาท วัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ” งานของพระครูสารัทธกิจ (พานิช ดวงมณี) (2561) เรื่อง ศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” งานของเทียม นาคขาว (2511) เรื่อง “ประวัติพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง” งานของศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2554) เรื่อง “พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย” งานของสมมรอด กั้วพิสมัย (2553) เรื่อง “มรดกประติมากรรม” งานของสมบัติ จำปาเงิน (2545) เรื่อง “พระพุทธรูปภูมิภาคเมืองไทย” ซึ่งคณะผู้เขียนได้ศึกษาวิธีการศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รวมถึงงานของสาวิตรี พิสนพงศ์ (2561) เรื่อง “พระพุทธรูปไสยาสน์และลวดลายมงคล 108 ประการบนฝ่าพระบาท วัดพระพุทธโงสินพเพียร กรุงอุดรคัมภีร์ ประเทศกัมพูชา” งานของอลงกรณ์ ประมวญทรัพย์ (2558) เรื่อง “พุทธปฏิมาไสยาสน์ขนาดใหญ่ในดินแดนไทย: คติ

การสร้างที่ปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับขนาดการสร้าง” งานโชติรัตน์ สมบุญ (2556) เรื่อง “พระนอนวัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง และศิลปกรรมต่อเนื่อง: รูปแบบและคตินิยมในการสร้าง” งานของพชรพร งามสินจำรัส (2558) เรื่อง “ศิลปกรรมและรูปทรงสันนิษฐานวัดพระนอน ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” งานของปรีชาวุฒิ อภิระติง (2561) เรื่อง “ประติมานวิทยาของพระพุทธรูปไสยาสน์ในศิลปะทวารวดีอีสาน” ซึ่งกลุ่มงานข้างต้นได้ศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไสยาสน์ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับองค์พระพุทธรูปที่เป็นกรณีศึกษานี้ ด้วยความน่าสนใจข้างต้นทำให้คณะผู้วิจัยเล็งเห็นและสนใจที่จะศึกษาในประเด็นประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคล เพื่อเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามอำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามอำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาเฉพาะพระพุทธรูปสิริเกศมงคลวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ทฤษฎี สมมติฐาน และกรอบแนวคิดของการวิจัย

การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระพุทธรูปในอิริยาบถนอนนั้นเกิดขึ้นครั้งแรกในอินเดีย เพื่อแสดงถึงพุทธประวัติตอนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ลักษณะของพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงขวาหรือสี่หาไสยาสน์บนแท่นบรรทม พระเนตรหลับทั้งสองข้าง พระเศียรวางไปทางเหนือ พระพักตร์หันไปทางทิศตะวันตก มักมีเหล่าพระภิกษุสาวกแสดงความอาลัยอยู่เบื้องหน้าสำหรับประเทศพม่า ไทย ลาว และกัมพูชา เมื่ออิทธิพลพระพุทธศาสนาจากอินเดียและศรีลังกาเข้ามา การสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ได้เกิดการพัฒนารูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ทั้งยังมีการรับและส่งอิทธิพลให้แก่กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะประเทศไทยและประเทศกัมพูชาที่มีประวัติความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งในเรื่องศาสนาและรูปแบบศิลปกรรม ซึ่งพระพุทธรูปสิริเกศมงคล เป็นนามของพระพุทธรูปไสยาสน์ภายในวัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ที่สำคัญองค์หนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอนคือ พ.ศ.2518 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2520 ในสมัยที่พระเกษตรศิลาจารย์ (หนู อุตสาโท) เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีภูมิปัญญาเดิมจากฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร และมีบรรพชนชาวพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้คิดและรูปแบบการสร้างพระไสยาสน์จากวัฒนธรรมส่วนกลางเข้าไปมีอิทธิพลได้ โดยเฉพาะตั้งแต่ตั้งแต่มัยอยุธยาเป็นต้นมา ด้วยเพราะมีพระนอนขนาดใหญ่หลายองค์ เช่น พระนอนวัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง พระนอนวัดขุนอินทประมูล ต่างก็สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น เพราะชาวบ้านชาวเมืองในยุคนั้นนิยมสร้างพระนอนที่มีขนาดใหญ่กว่าพระพุทธรูปปางอื่นๆ (ประทีป ทองเปลว, 2544)

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้ผู้สนใจศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ ที่มีความชำรุดทรุดโทรมบ้าง แต่ลักษณะทางประติมานวิทยาขององค์พระพุทธรูปยังค่อนข้างสมบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดศรีสะเกษ

2. สสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลประวัติและลักษณะทางศิลปกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องด้วยองค์พระพุทธรูปสิริเกศมงคล

3. วิเคราะห์และเปรียบเทียบคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลกับรูปแบบที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเน้นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ร่วมด้วย

4. สรุปและวิเคราะห์เปรียบเทียบคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสิริเกศมงคลกับรูปแบบที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง

ผลการวิจัย

วัดเจียงอีศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง ตั้งอยู่ที่ถนนศรีสมังค์ ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นวัดที่มีความสวยงามร่มรื่น มีศิลปกรรมที่สำคัญคือ พระพุทธรูป ลายบานประตู และลายบานหน้าต่างอุโบสถ บริเวณวัดรอบข้างก่อสร้างพุทธศาสนาคารเป็นระเบียบ จนได้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของจังหวัดศรีสะเกษ

ความเป็นมาของวัดเริ่มตั้งแต่ชื่อวัดและชื่อชุมชน กล่าวคือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย พระยาช้างเผือกของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศแตกโรงช้างหนีแล้วมุ่งหน้าทางทิศตะวันออกเข้าเขตจังหวัดศรีสะเกษ ทหารนายกองจับช้างติดตามมาทันที่ลำธารแห่งหนึ่ง แต่จับพระยาช้างไม่ได้ ชาวบ้านจึงเรียกลำธารนั้นว่า “ห้วยทับทัน” เพราะกองทัพจับช้างตามมาทันช้างที่นั่น หัวหน้าหมู่บ้านได้พากันช่วยตามจับช้างได้แล้วเชิงภูเขาดงรักในเขตอำเภอกันทรลักษณ์ จึงนำกลับมาโดยมีชาวส่วยช่วยนำส่งช้าง ชาวบ้านจึงเรียกชื่อนั้นว่า บ้านสงสาหรือสงช้าง หรือนำสงช้างนั่นเอง (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านเงิน) และเมื่อนำพระยาช้างมาถึงหมู่บ้านใหญ่แห่งหนึ่ง ช้างได้ล้มป่วยลง รักษาพยาบาลหายดีแล้วจึงออกเดินทางต่อไป ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนั้นว่า “บ้านเจียงอี” ซึ่งเป็นภาษาส่วย ส่วนคำว่า “เจียง” แปลว่า “ช้าง” คำว่า “อี” แปลว่า “ป่วย” บ้านเจียงอี คือ บ้านช้างป่วย วัดที่ตั้งอยู่ก็เรียกว่าวัดเจียงอีมาถึงปัจจุบัน และเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ (ประวัติวัดเจียงอีฯ, 2560 และ แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ, 2560) ซึ่งวัดเจียงอี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างเมื่อ พ.ศ.2330 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2499 และได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2513 เป็นพระอารามหลวงแห่งแรกของจังหวัดศรีสะเกษ

พระพุทธรูปสิริเกษมมงคล เป็นพระนอนที่มีความงามเป็นเอก ซึ่งจะแตกต่างจากพระพุทธรูปประจำวันอังคารหรือปางไสยาสน์ (ปางโปรดสุรินทราหู) มีลักษณะอิริยาบถนอนตะแคงขวา (สีหไสยาสน์) พระบาททั้ง 2 วางทอดยาวซ้อนเสมอกัน พระบาทซ้ายทับพระบาทขวา (ชัยมงคล, 2546) เป็นการสร้างพระพุทธรูปโดยการปั้นปูนจากการก่ออิฐพอกปูน แล้วจึงตกแต่งด้วยปูนปั้น เรียกว่าพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน พระองค์นี้เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ พระไสยาหรือพระเจ้านิพพาน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2519) ปางปรินิพพานยาว 27 เมตร โดยคุณแม่อุบ ภวภูตานนท์ สมทบทุนสร้างถวายในพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ มีพระบรมสารีริกธาตุทรงบรรจุอยู่ในพระเศียร พระพุทธไสยาสน์องค์นี้เป็นมรดกทางศิลปะ ผู้ทำเป็นช่างฝีมือจากช่างคนไทยผสมกับช่างประเทศลาว โดยเริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2518 ในสมัยที่พระเกษมศิวาจารย์ (หนู อุตสาห์) เป็นเจ้าอาวาส เพราะท่านกล่าวว่า “ในวัดเจียงอีแห่งนี้มีพระพุทธรูปสำคัญหลายปางแล้ว ขาดแต่ปางไสยาสน์ จึงได้มีการสร้างขึ้น และสร้างวิหารให้ภายหลังด้วย” (ประวัติวัดเจียงอี, 2560) แต่ผู้ที่เป็นหัวหน้าในการจัดสร้างนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด พระองค์นี้สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2520 และมีพระปรมาภิไธยย่อ ภ.ป.ร.พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระประธานอยู่ภายในพระวิหารซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือของวัด หันพระเศียรไปทางทิศตะวันตก เป็นพระนอนก่ออิฐถือปูน ประทับอยู่ในอิริยาบถท่านอนแบบสีหไสยาสน์ คือนอนตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายวางราบไปบนพระวรกายเบื้องซ้ายที่อยู่ด้านบน ส่วนพระหัตถ์ขวาวางแนบกับพื้น พระเขนยเป็นผ้าพับซ้อนกันรองรับพระเศียร รูปแบบลักษณะพระเศียรมีพระอุษณิษะทำเป็นมวยผมเหมือนมนุษย์ตามแบบศิลปะคันธารราษฎร์หรือสกุลช่างคันธาระ (พุทธศตวรรษที่ 7-12) มีลักษณะค่อนข้างไปทางเทพเจ้ากรีก ทุกอย่างมีความเหมือนจริงในลักษณะมนุษย์ (เชษฐ ดิงสฤษดิ์, 2550, สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2540 และ เกษมสุข ภมรสถิต) หรือถ้าพูดตามภาษาชาวบ้านว่า พระเศียรรูปลักษณะคล้ายกรวยไอศกรีม (พระครูวิจิตรปัญญาธร, 2565) ไม่ได้ทำเป็นรูปศรีษะมีสูงคล้ายเปลวไฟ พระพักตร์รูปไข่ หลังพระเนตร พระขนงโค้งเป็นรูปโค้ง พระนาสิกโค้งเป็นสันปลายงุ้ม แยมพระโอษฐ์ละไม มีปล้องพระศอ 3 ปล้อง บริเวณเส้นรอบนอกของพระกร่อนช้อยรับกับองค์พระวรกายที่เพรียวงามมาก ทรงจีวรห่มเฉียง ปลายสังฆาฏิตัดตรงลากลงมาบนพระอังสาซ้ายยาวจนถึงพระนาภี มีการคาดรัดประคด และจึงปล่อยชายผ้าด้านหน้าตกลงมาแบบหน้านาง ปลายสุดของจีวรปล่อยตกลงมายาวถึงพระขงฆ์ ประทับไสยาสน์บนฐานดอกบัว ไม่มีอะไรพระมัสสุ พระบาทซ้ายและขวาวางซ้อนเสมอกัน จีวรทำเป็นกลีบลายเส้นทั่วพระวรกายเช่นเดียวกับวัดพระยืน วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล บางส่วนที่กล่าวถึงพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการแก้ไขพระพุทธรูปให้เหมือนสามัญชนยิ่งขึ้นทุกที แม้ว่าจะต้องรักษาพระพุทธรูปลักษณะที่สำคัญบางประการไว้ เป็นต้นว่า พระรัศมีเป็นเปลว พระเกตุมาลา พระเศวตเป็นปม ใบพระกรรณยาว และเครื่องทรงสี่จีวร เป็นต้น (หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล, 2518) ลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับพระนอนที่วัดป่าถ้ำผิง แต่วัดป่าถ้ำผิงจะอ่อนช้อยและละเอียดมากกว่า โดยหุ่นรองรับโดยพระเขนยที่เป็นรูปร่างคล้ายกระบอก 2 ชั้น ลักษณะพระเศียรมีการประดับเม็ดพระศกที่มีขนาดเล็ก มีพระอุษณิษะเป็นปมม้วนแต่ไม่มีรัศมีคล้ายเปลวไฟ ส่วนพระเจ้านิพพานที่วัดบ้านสร้างเรื่องจะมีความคล้ายคลึงกัน คือรูปแบบของลายจีวร พระเศียร เพียงแต่ต่างกันที่มูทรา อาการท่านอน และลวดลายมงคล 108 ประการที่ผ้าพระบาทเท่านั้น ช่างต้นล้วนเป็นงานศิลปกรรมแบบท้องถิ่นที่สร้างเลียนแบบเรื่องราวตามพุทธประวัติ ซึ่งคำว่า “ไสยาสน์” หมายถึงนอน หรือ ใช้เรียกพระพุทธรูปท่านอนหรือปางนอนว่าพระไสยาสน์ (दनัย ไชโยธยา, 2535 และ กรมศิลปากร, 2519) หรือชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่งอยู่ในอิริยาบถนอนตะแคงขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปตามพระวรกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาวางอยู่ใต้พื้นข้างพระเขนย พระบาททั้ง 2 ตั้งซ้อนกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

กลุ่มภาพที่ 1 พุทธลักษณะของพระพุทธรูปและภาพเขียนภายในวิหาร
(ที่มา: คณะผู้วิจัย)

กลุ่มภาพที่ 2 การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมภายนอกวิหาร
(ที่มา: คณะผู้วิจัย)

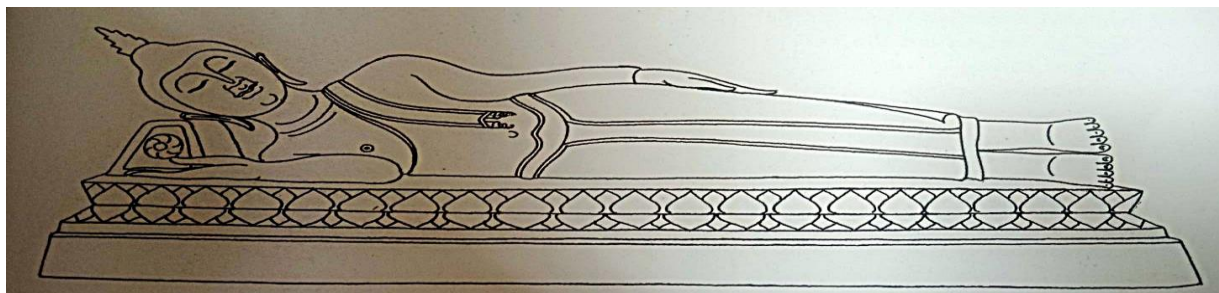
จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปปางต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ล้วนเกิดจากพุทธประวัติสำคัญในแต่ละตอน จึงเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ขึ้นมา โดยคติการสร้างพระนอนรุ่นแรกๆ เกิดขึ้นในประเทศอินเดียสมัยคันธาระ เป็นการสร้างตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพาน ซึ่งในพระพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนนั้นว่า เมื่อวันใกล้เวลาเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์เสด็จถึงป่าสาละวัน เมืองกุสินารา มีพระพุทธรูปให้พระอานนท์ปูอาสนะ พระเศียรหันไปทาง

ทิศอุดร (ทิศเหนือ) ณ ระหว่างศาลพุทธคู่หนึ่ง แล้วบรรทมเหนือพระแท่นนั้นด้วยพระอาการที่เรียกว่าสี่หาไสยาสน์คือตะแคงขวา พระบาททั้งสองตั้งเหลื่อมกัน หมายพระทัยว่าจะไม่ลุกขึ้นอีก พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานโดยสี่หาไสยาสน์และในปัจจุบันมีการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายปาง ซึ่งจะปรากฏปางพระนอนนั้นด้วยกัน 5 ปาง คือ ปางสรงสุบิน ปางโปรดอสุรินราหู ปรางทรงพยากรณ์ ปรางโปรดสุภทัต และปางปรินิพพาน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เพียงปางปรินิพพานเท่านั้น เพราะมีพุทธลักษณะตรงกับพระพุทธไสยาสน์วัดเจียงอ้า คือ มีพระอิริยาบถนอนตะแคงข้างขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดทาไปตามพระกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาหาญวางอยู่ที่พื้นข้างพระเขนย พระบาททั้ง 2 ตั้งซ้อนกัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนขอสรุปเบื้องต้นว่าคติการสร้างพระนอนวัดเจียงอ้า นั้น น่าจะสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนปรินิพพานของพระพุทธเจ้าตามแบบพระนอนรุ่นแรกๆ ที่พบในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวัน โปรดให้พระอานนท์ปูลาดพระแท่นระหว่างต้นสาละคูให้มีเบื้องพระเศียรหันไปทางทิศเหนือ ครั้นเรียบร้อยแล้วก็ประทับสี่หาไสยาสน์โดยเบื้องขวา ตั้งพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ และตั้งพระทัยว่าจะไม่เสด็จลุกขึ้นอีก ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน 6) ก่อนพุทธศักราช 1 ปี มีภาพเขียนเกี่ยวกับเหล่ามหาชนพุทธบริษัททั้งหลายที่ประชุมกันอยู่ ณ สาลวันนั้นต่างเศร้าโศกร่ำพัน การถวายพระเพลิงได้จัดขึ้น ณ มกุฏพันธนเจดีย์ กรุงกุสินารา แคว้นมัลละในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 (วันอัฐมี) หลังจากถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว 3 เดือน คณะสงฆ์ได้สังคายนาพระไตรปิฎก การทำปฐมสังคายนาใช้เวลา 7 เดือน (โอม รัชเวทย์, 2547) ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบท่าทางการนอนของพระไสยาสน์วัดเจียงอ้า ด้วย ดังนั้นพระนอนวัดเจียงอ้า อาจจะสร้างขึ้นตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพานตามพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งและเป็นพุทธประวัติตอนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

กลุ่มภาพที่ 3 พระยืนจังหวัดร้อยเอ็ดกับการเปรียบเทียบลายริ้วของจีวร และเศียรพระพุทธรูปศิลปะคันธาระ (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

นอกจากนี้บริเวณองค์พระยังถูกประดับด้วยพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น พระพุทธรูปประจำวันเกิด องค์พระศรีอริยเมตไตรย บริเวณปลายพระบาท ส่วนผนังด้านนอกฝั่งติดถนนด้านทิศเหนือเป็นภาพเขียนเหมือนพระไสยาสน์ปูนปั้นภายในพระวิหาร แต่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีภาพเทพพนม และภาพพระพุทธรูปสำคัญปางมารวิชัย ที่อาจเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัดเจียงอ้า คือ พระแก้วศรีวิเศษ (องค์สีนิล) และองค์พระพุทธรูชินราชจำลอง (ไม่มีซุ้มเรือนแก้ว) ที่ถือเป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องศาสนวัตถุของวัดเพื่อการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง

กลุ่มภาพที่ 4 พระพุทธรูปไสยาสน์ในจังหวัดศรีสะเกษ และลายเส้นพระพุทธรูปปางปรินิพพาน (ที่มา: คณะผู้วิจัยและไชศรี ศรีอรุณ)

อภิปรายผล

พระพุทธรูปไสยาสน์ คือ พุทธลักษณะในปางพระนอน 5 ปาง คือ ปางทรงสุบิน ปางโปรดอสุรินราหู ปรางโปรดสุภทัต และปางปรินิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของโชติรัตน์ สมบุญ (2556) แต่ไม่สอดคล้องกับงานศึกษาของอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2554) ที่กล่าวถึงบริบทในพื้นที่ล้านนาไว้ว่า “ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปไสยาสน์ว่า “พระนอน” มิได้หมายถึงการที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน เชื่อว่า พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ทั่วดินแดนล้านนาไปถึงดินแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวถึงเมืองเชียงรุ่ง หรือแคว้นสิบสองพันนา พระพุทธรูปองค์ทรงประทับแรมในสถานที่ต่างๆ ซึ่งพระสงฆ์นำมาแต่งเป็นตำนานพระเจ้าเลียบโลก ซึ่งพระพุทธรูปวัดนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนมีชีวิต สอดคล้องกับงานของปฐม หงส์สุวรรณ (2554) ที่ว่า ในสังคมไทยมีคติการนับถือพระพุทธรูปปรากฏอยู่ในหลายท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งถูกเรียกว่ารูปพระเจ้า ทั้งนี้พระพุทธรูปอาจทำขึ้นจากวัสดุหลากหลายประเภท ดั่งเช่น ขาว ไม้ หิน โลหะ เป็นต้น พระพุทธรูปในความคิดของผู้คนในสังคมไทยนั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การเคารพบูชา อีกทั้งยังมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีอำนาจในการบันดาลสิ่งต่างๆ ให้แก่มนุษย์ได้ พระพุทธรูปเปรียบเสมือนเป็นอารักษ์บ้านอารักษ์เมือง รวมทั้งยังเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนบ้านเมืองด้วย เช่นนี้ในวัฒนธรรมไทยจึงมีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเสมือนว่ามีชีวิต ซึ่งพระพุทธรูปสิริเกษมมงคลหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์วัดเจียงอ้า มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปในบริบทของพุทธประวัติ ตอนสุดท้าย และมีความโดดเด่นคือ เป็นพระนอนที่มีขนาดใหญ่และยาวที่สุดมากกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นในย่านนั้น และแสดงปางปรินิพพาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมทำปางไสยาสน์เป็นหลัก สอดคล้องกับงานของพรพร งามสนจำรัส (2559) ที่ว่า “พระพุทธรูปปูนปั้นปางปรินิพพาน แสดงให้เห็นว่าอาจจะมีการสืบเนื่องคติมาจากช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 หรือช่วงศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ ศิลปะทวารวดี และศิลปะลังกา ซึ่งการแสดงปางอาจมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทิศในการสร้างพระนอนนั้นคือเรื่องของทิศหัวนอน-ตีนนอน และมีการประทับแบบสี่ทิศไสยาสน์ที่สอดคล้องกับงานศึกษาของปรีชาวุฒิ อภิระดิ้ง (2561) และ ไชศรี ศรีอรุณ (2541) ที่ว่า “การประทับแบบสี่ทิศไสยาสน์ อริยาบทไสยาสน์ หรือการนอนสี่ทิศไสยาสน์หมายถึงท่านอนของพระยาราชสีห์ เป็นอริยาบทหรือท่านอนอันเลิศของพระพุทธรูป ไม่ว่าจะเป็นพุทธรูปปางกุดของพระพุทธรูปองค์ หรือโดยเฉพาะตอนปรินิพพาน หรือท่านอนตะแคงขวาโดยซ้อนพระบาทเหลื่อมกัน เพื่อไม่ให้เกิดการกดทับ เกิดความสลาย ทั้งพระขนู และข้อพระบาท ซึ่งท่านอนดังกล่าวถือได้ว่าเป็นท่านอนที่ถูกสุลักษณะตามหลักสรีรศาสตร์ในปัจจุบัน และมีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์สำคัญอื่นๆ เช่น พระนอนวัดขุนอินทประมูล ดังข้อเสนอของเทียม นาคขาว (2511) และโชติรัตน์ สมบุญ (2556) ที่ว่า “พระนอนวัดขุนอินทประมูลเป็นพระนอนก่ออิฐถือปูน พระพักตร์หันไปทางทิศเหนือ พระเศียรหันไปทางทิศตะวันตก ประทับอยู่ในอริยาบทท่านอนแบบสี่ทิศไสยาสน์ คือ นอนตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายวางราบไปบนพระวรกายเบื้องซ้ายที่อยู่ด้านบน ส่วนพระหัตถ์ขวาวางตั้งขึ้นรองรับพระเศียรโดยมีพระเขนยวางรองรับพระหัตถ์ขวาและพระเศียรอีกชั้นหนึ่ง พระเขนยมีรูปทรงกระบอก 3 ใบซ้อนกันโดยรูปแบบลักษณะพระเศียรมีการประดับเม็ดพระศกที่มีขนาดเล็ก ด้านบนพระอุษณิษะ รูปปั้นมีสูงมากคล้ายกับเปลวไฟ พระพักตร์รูปไข่ แขนงขึ้นมองไปบนท้องฟ้า พระขนงโค้งเป็นรูปโค้ง พระนาสิกโค้งเป็นสัน ปลายงุ้ม แยมพระโอษฐ์ละม้าย บริเวณเส้นรอบนอกของพระกรอ่อนช้อยรับกับองค์พระวรกายที่เพรียวยาวมาก ทรงจีวรห่มเฉียง ปลายสังฆาฏิตัดตรงตกลงมาบนพระอังสาซ้ายยาวจนถึงพระนาภี มีการคาดรัดประคดแล้วจึงปล่อยชายผ้าด้านหลังตกลงมาแบบหน้านาง ปลายสุดของจีวรปล่อยยาวตกลงมายาวถึงพระขม่อม ด้านหลังมีภาพเขียนคนโคกเศร้าเช่นเดียวกับพระนอนวัดบวรนิเวศวิหาร ทั้งนี้พระพุทธรูปปฏิมาไสยาสน์ขนาดใหญ่โดยส่วนมาก แล้วคงหมายถึงปางปรินิพพานเป็นหลัก นับตั้งแต่ช่วงปลายสมัยอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเป็นการแสดงถึงพุทธปฏิมาไสยาสน์ฉลองพระองค์พระพุทธรูปที่แสดงพระสรีระเท่าพระองค์จริงในปางปรินิพพานและหันพระเศียรไปทางทิศตะวันตก ซึ่งอาจหมายถึงปางปรินิพพานด้วยทิศตะวันตก ด้วยทิศตะวันตกเป็นทิศแห่งความตายตามคติดั้งเดิม ซึ่งดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2546) ไชศรี ศรีอรุณ (2553) และธนาภิต (2546) ด้วย และพุทธลักษณะดังกล่าวยังมีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปที่วัดบ้านสร้างเรือง วัดป่าถ้ำผึ้ง จังหวัดศรีสะเกษ และลวดลายที่จิ๋วที่ความคล้ายคลึงกับพระยืนวัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ในราว พ.ศ.2530 มีชาวบ้านคนหนึ่งไปไหว้พระองค์นี้เพื่ออธิษฐานขอยามารักษาโรคมะเร็ง และปรากฏว่ามีเสียงออกมาจากองค์พระนอน โดยบอกถึงยารักษาโรค ชาวบ้านจึงไปเล่าให้เจ้าอาวาสรับรู้ เจ้าอาวาสจึงเรียกพระและชาวบ้านทั้งปวงเข้าไปชุมนุมในวิหารเบื้องหน้าพระนอน ปรากฏว่าการพิสูจน์นั้นเป็นผลสำเร็จ คนตกตะลึงกับพระนอนที่พูดได้ แต่ทุกวันนี้ความเชื่อเหล่านี้ได้จางหายไปภายหลังจากการที่โบกปูนบูรณะองค์พระหลายครั้ง และผู้คนเชื่อว่าหากมานมัสการพระแล้วเดินชมต้นลำดวนในบริเวณวัดและอธิษฐานปรบมือใต้ต้นลำดวน หากดอกลำดวนร่วงลงมา คำอธิษฐานนั้นจะประสบผลตามที่มุ่งหวัง (ยายไข บัวจันทร์ และ สมุนทิพย์ ศรีสุ่มังค์, 2565) ดังกล่าวแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระไสยาสน์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนจนวัดได้พยายามส่งเสริมความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธดังคำประกาศเชิญชวนของทางวัดที่ว่า “ไหว้พระพุทธรูปไสยาสน์ ศาสนา ทุกท่านมา ร่วมสวดมนต์ มงคลศรี ทุกองค์คารุณานุกูล บารมี วัดเจียงอ้า สุขชีวา ห้าโมงเย็น”

สรุปผลการวิจัย

พระพุทธสิริเกศมงคลวัดเจียงอ้า เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ที่สำคัญองค์หนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏประวัติการสร้างที่แน่นอนคือ พ.ศ.2518 แล้วเสร็จใน พ.ศ.2520 ในยุคที่พระเกษมศรีลาจารย์ (หนู อุตสาโท) เป็นเจ้าอาวาสที่มาจากกรุงเทพฯ อันน่าจะเป็นผลให้ศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรมจากส่วนกลางได้ส่งทอดมาให้ท้องถิ่นศรีสะเกษไม่มากนักน้อย โดยมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับพระนอนที่พบบริเวณใกล้เคียงและมีขนาดใหญ่เช่นกัน ทั้งวัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ วัดป่าถ้ำผิง อำเภอภูสิงห์ ซึ่งปรากฏรูปแบบลักษณะใกล้เคียงกัน คือมีลักษณะที่ปราศจากรูปเปลวไฟ มีพระพักตร์รูปไข่ การนั่งจีวรแบบหน้านาง และอยู่ในอิริยาบถนอนตะแคงขวาแบบสี่เหลี่ยมไสยาสน์ หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระกรซ้ายทอดหาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายวางแนบพื้นข้างพระเขนย แสดงเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธองค์ทรงอาลาเหล่าสงฆ์ และทรงเข้าสู่สมาบัติทั้งปวง แล้วจึงดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน ในคืนวันวิสาขบูชา (วิสาขบูชา) ครั้งนั้นเกิดเหตุมหัศจรรย์อันยิ่งใหญ่ทั่วโลกธาตุ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวพบที่วัดเจียงอ้า วัดป่าถ้ำผิง ซึ่งถือเป็นการสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนหนึ่งของพระพุทธเจ้าตามแบบพระนอนรุ่นแรกๆ ที่พบในศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างตามคติพระพุทธรูปปางปรินิพพานตามพุทธประวัติตอนสำคัญตอนหนึ่งและเป็นพุทธประวัติตอนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

ข้อเสนอแนะ

ศาสนสถานและรูปเคารพเนื่องในพระพุทธศาสนาที่อิทธิพลในจังหวัดศรีสะเกษยังมีไม่มากนัก ซึ่งการศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาและสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในจังหวัดศรีสะเกษมีความชัดเจนมากขึ้น และเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคตต่อไป เพราะผู้เขียนมองว่า ข้อคิดเห็นประการหนึ่งที่น่าจะเสริมเข้าไปได้กับการท่องเที่ยว คือ การนำเสนอข้อมูลทางวิชาการ เช่น ข้อมูลทางศิลปกรรม ประวัติความเป็นมา ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญของชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเรื่องของการอนุรักษ์ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แก่การปลูกจิตสำนึกมากกว่าการสร้างทัศนคติในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2519). **พระพุทธรูปในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2519). **ตำนานมูลศาสนา**. กรุงเทพฯ: เสริมวิทยบรรณาการ.
- เกษมสุข ภูมิสถิต. (2541). **พระพุทธรูปหรือรูปแห่งพุทธ**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ..
- ไชศรี ศรีอรุณ. (2541). **พระพุทธรูปที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ไชศรี ศรีอรุณ. (2553). **พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชัยมงคล (2546). **พระพุทธรูปมณฑล วัน เดือน ปี บูชามิใช่คลาภแก่ชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- เชษฐ ดึงสัญลี. (2550). **พระพุทธรูปอินเดีย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- โชติรัตน์ สมบุญ. (2556). **พระนอนวัดขุนอินทประมูล จังหวัดอ่างทอง และศิลปกรรมต่อเนื่อง: รูปแบบและคตินิยมในการสร้าง**. รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดนัย ไชยโยธา. (2525). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ดนัย ไชยโยธา. (2540). **นันทาศาสนา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เทียม นาคขาว. (2511). **ประวัติพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง**. อ่างทอง: ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูศรีบริหาร กิจจโกสโส (ปลัด ศรีเมือง) ณ ฌาปนสถานวัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง วันที่ 20 เมษายน 2511.
- ธนาภิต. (2544). **ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปริมิต.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ. (2562). **ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในวัดเจียงอ้าศรีมงคลวราราม พระอารามหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ**. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ สรรพศาสตร์ สรรพศิลป์ (115-129). คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2562). **พระเจ้านิพพานและลวดลายมงคล 108 ประการที่ผ้าพระบาธ วัดบ้านสร้างเรือง อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ**. วารสารนิติรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. 2(2),1-25.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- ประทีป ทองเปลว. (2544). **ไหว้พระเสริมบารมี**. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- ประวัติวัดเจียงอี. (2560). ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- ปรีชาวุฒิ อภิระติง. (2561). ประติมานวิทยาของพระพุทธรูปไสยาสน์ในศิลปะทวารวดีอีสาน. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 10(2), 373-409.
- พชรพร งามสินจำรัส. (2558). ศิลปกรรมและรูปทรงสันนิษฐานวัดพระนอน ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (17 ธันวาคม 2565). [ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์].
- พระครูสารภีทริก (พานิช ดวงมณี). (2561). ศึกษาการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสังคมไทย: กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนครศรีอยุธยา**. รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระพุทธรูปและเทวรูป: ศิลปะทวารวดี ศิลปะทักขิณ และศิลปะร่วมแบบเขมร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คดี.
- พระหล่อ พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา**. (2554). กรุงเทพฯ: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยราชพฤกษ์.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2546). **หาพระ หาเจ้า**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรรณภา สุเนตา. (2547). **ชัยวัฒน์ที่ 7: มหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรกัมพูชา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2534). **พระปฐมสมโพธิกถา: พุทธประวัติฉบับพิสดาร**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สมบัติ จำปาเงิน. (2515). **พระพุทธรูปเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.
- สมมรรค ก้าวพิศมิง. (2547). **มรดกประติมากรรม: มรดกตกทอดที่มั่งคั่งทางศาสนาของประเทศไทย**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- สาวิตรี พิสนพงศ์. (2562). พระพุทธรูปไสยาสน์และลวดลายมงคล 108 ประการบนผ้าพระบาทวัดพระพุทธโกลนนิพเพียร กรุงอุดมัยชัยประเทศกัมพูชา. **วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 7(1), 160-170.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย. (2545). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น: ประวัติอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ของจังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์.
- สำลี ศรีปัญญา. (2544). **รวมศาสนสถานโบราณในจังหวัดศรีสะเกษ**. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุป.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). (2545). **อัฟกานิสถาน: แหล่งผลิตพระพุทธรูปแห่งแรกของโลก**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2518). **ศิลปะในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ**. (2545). ม.ป.ท.: ม.ป.พ..
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2554). **พระพุทธรูปในล้านนา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตะวันเหนือ.
- อลงกรณ์ ประมวญทรัพย์. (2558). **พุทธปฏิมาไสยาสน์ขนาดใหญ่ในดินแดนไทย: คติการสร้างที่ปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับขนาดการสร้าง**. **วารสารศิลปการณับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. 8(2), 1553-1565.
- โอม รัชเวทย์. (2547). **เส้นสลายวาด ปางพระพุทธรูป**. กรุงเทพฯ: เพื่อนเด็ก.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

- ยายไข บัวจันทร์. (17 ธันวาคม 2565). [ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และ คณะ, ผู้สัมภาษณ์].
- สุนนทิพย์ ศรีสุ่มงค์. (17 ธันวาคม 2565). [ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และ คณะ, ผู้สัมภาษณ์].